

RESEÑAS

Jaume AURELL, *Els mercaders catalans al quatre-cents. Mutació de valors i procés d'aristocratització a Barcelona (1370-1470)*, Lleida, Pagès Editors, 1996, 428 pp.

"The motor of historical change is not the environment, the economy, or any other force, but human reason. Ideas have the unique capacity of logical development and humans have changed their forms of life and their relationships to the environment in an orderly and logical way"¹. Aquests mots de Guelke poden revenir a la memòria en encetar la lectura d'aquest llibre, adaptació del que inicialment fora la tesi doctoral que Jaume Aurell defensà exitosament al Departament d'Història Medieval i Paleografia i Diplomàtica de la Universitat de Barcelona el 1995.

L'autor assumeix les anàlisis que respecte les alteracions del segle XV s'han vingut succeint des de la senyera actuació de Jaume Vicens Vives, sumant-hi Pierre Vilar, Claude Carrère, Mario del Treppo i tots els qui han abordat el tema des dels vessants econòmic i social. Incorporant aquestes fites historiogràfiques i remembrant l'esguard d'Huizinga, absorbeix les perspectives que des de l'atenció francesa per la història de les mentalitats obriren autors com Jacques Le Goff o Georges Duby. Des d'aquesta posició, Aurell entén que la veritable raó de les mutacions es trobarà en l'interior dels seus protagonistes més immediats. Així, ell desenvolupa una història cultural per a poder indagar en l'axiologia que il·luminà les decisions dels mercaders de la Barcelona de la fi de l'Edat Mitjana.

La via d'entrada escollida per a penetrar en un àmbit tan íntim com és el receptacle de les creences particulars, es situa en l'estudi dels inventaris *postmortem*, els testaments i, en tercer lloc, els capítols matrimonials, amb el desig de percaçar la vivor que es pugui escampar en uns documents tal vegada propicis a la sinceritat íntima en sorgir, en el cas dels testaments, de la preparació del darrer i més

¹Leonard GUELKE, *Forms of life, history, and mind: an idealist proposal for integrating perception and behaviour in human geography*, "The behavioural environment. Essays in Reflections Application and Re-evaluation", Frederick W. Boal and David N. Livingstone, dirs., Routledge, London and New York, 1989, 305-306.

"Anuario de Estudios Medievales", 26 (1996)

transcendent moment de la vida humana. Amb lloable paciència ha buidat prop d'un centenar de protocols notariais inèdits i n'ha resseguit els publicats, tot cercant l'objectivitat del raonament amb l'ajut de l'estadística informatitzada. D'aquesta manera, l'autor es situa entre els objectes de la quotidianitat que omplenen la casa del mercader, ressegueix els seus llibres, recull les relacions dels estadants de la casa i, amb decisió, s'endinsa dins de la seva consciència per a copsar les idees i els valors que regeixen el seu actuar.

El resultat podria ser vist com la prosopografia oficial de la classe mitjana-alta de Barcelona. El mateix autor ho insinua en encetar el llibre amb la definició que el *Time* aplicava a la ciutat en vigílies dels Jocs Olímpics de 1992, veient-la com fitada a mida d'un *prosperous merchant*. La investigació es centra en el grup social dels mercaders, situat a la franja mitjana-alta de la societat, el qual és definit per una vocació professional -esperit d'empresa i actitud emprenedora-, una profunda pietat cristiana i una ferma unitat familiar, essent considerat com el motor de l'avenç de la ciutat i, per extensió, del país, fins al punt que la línia ascendent del progrés s'estrancarà quan, a la darrerria del segle XV, el grup perdi els seus dos eixos interns: la cohesió i la claretat d'objectius.

El recorregut, fent costat a les idees centrals de l'obra, aporta molt importants i variades dades, que s'integren en el concert historiogràfic en uns casos de manera complementària i en altres de forma novedosa. S'il·lumina així un destacat sector de la vida urbana baixmedieval en poder apropar-se a aspectes tan diferents com són: els esquemes de treball; la tasca domèstica; la diversificació de les activitats inversores i especulatives; la sedentarització del mercader; la capitalitat de Barcelona en la dinàmica d'atreure la immigració de mercaders; la distribució social de la primera ciutat catalana en l'evolució adoptada pels quarters i les parròquies; la combinació, en la quotidianitat, d'espai urbà i grup mercader; la significació dels mendicants en la societat urbana baixmedieval; les estratègies matrimonials; el pes dels juristes en el conjunt ciutadà; els mecanismes de les herències; la viduïtat; la vivència religiosa -amb les devocions i pietats imposades a la baixa edat mitjana urbana, les expressions i pràctiques domèstiques, la funció dels confessors, les donacions caritatives o la preocupació per la mort i l'enterrament- la cultura llibrària; l'aprenentatge i l'hàbit de la lectura; els afanys i vies d'ostentació des d'aspectes tan diversos com la possessió d'esclaus o la tinença de llibres; l'enguarniment de la llar; l'estructura de la casa; la integració de conceptes mentals com l'aprofitament del temps i de la vida...

Cal agrair a l'autor la sensibilitat en capbussar-se dins el món íntim de les creences dels qui alenaren la societat barcelonina baixmedieval i el seu esforç per arribar a unes estances que, en situar-se en els intersticis personals, són els eixos il·luminadors del comportament, però també balms internes de difícil penetrabilitat. Tanmateix, és clar que la tasca d'omplir de vida les petges materials presenta greus dificultats interpretatives, i a voltes el bufec per envigorir els elements pot decantar-

los segons el propi bagatge de l'interpret. D'antuvi, cal preguntar-se si la constant presència de motius religiosos a l'interior de les llars i les intenses referències espirituals en els testaments evidencien, com dedueix l'autor, *la profunda i genuïna espiritualitat del mercader barceloní* amarat de la *devotio moderna*, o si caldria matisar-ne l'abast en entendre-ho com a marc ideològic d'una cosmovisió cristiana no qüestionada. Potser hauria calgut apamar més les reiterades deduccions sobre la intensitat religiosa i contraposar-les a les altres vies d'accés a l'anàlisi de l'espiritualitat baixmedieval, per tal de poder distingir si la vivència cristiana es traduïa en un compromís ètic personal o si, com conclou Davis, des del punt de vista teològic *era una fe imperfecta que podríem llamar fe cultural*². En el mateix objectiu de definir adientment l'espiritualitat de la Barcelona del segle XV hauria calgut una major precisió conceptual: en quin sentit i en quin grau es parla d'influència de la *devotio moderna* i a partir de quins elements s'aplica aquesta expressió als mercaders barcelonins malgrat que, per exemple, a la majoria de les llars els llibres procedents de la tradicional pietat medieval són més freqüents que no pas els específics d'aquest corrent.

En realitat, l'envergadura de l'objectiu proposat per l'autor remet a una certa història total, afany digne d'elogi però, alhora, obert a una diversitat de focalitats perillosa i de difícil cobertura, en tant que força a especialitzar l'anàlisi en molts i diversos vessants. Per això, les deduccions s'haurien vist enriquides si s'hagués donat cabuda a treballs recents procedents d'àmbits punters de la investigació en aspectes molt diversificats: la història de la dona i la seva participació en el món laboral en tractar el treball femení; la vivència de la sexualitat en abordar les relacions entre els esposos; la incidència del pensament aristotèlicorealista sobre les formulacions teològiques i morals en parlar tant de la vida familiar com de l'actitud i les cerimònies davant la mort; aproximacions a la vida rural per afinar cronològicament les comparacions efectuades; valoracions sobre la funcionalitat i vàlua dels objectes domèstics de la quotidianitat; revisions entorn a les rutes de comerç i la funció dels intermediaris; indagacions respecte l'evolució de la casa urbana baixmedieval; els treballs sobre fiscalitat per precisar la funció en l'arrendament d'imposicions municipals; recents aportacions sobre el poder per entendre millor la relació amb la corona i les preses de partit en el mateix municipi; estudis comparatius de burgesies catalanes coetànies en plantejar les diverses estratègies de grup, la valoració de les actuacions polítiques i la projecció sobre l'encontorn urbà...

Alhora, potser l'esquema treball-família-religió no acaba d'incorporar tot l'àmbit generador de la identitat del mercader baixmedieval. L'entorn real d'aquest, tant factualment com anímicament, desbordava el simple cercle nuclear mitjançant, sobretot, la participació en bàndols i la projecció en la política municipal, amb una

²Charles DAVIS, *La gracia de Dios en la Historia*, Desclée de Brouwer, Bilbao, 1970, p. 69.

intensitat molt elevada en el període estudiat. La mateixa posició axial del mercader podria ser matisada a l'interior de la seva pròpia llar: en una casa compartida amb l'esposa, els fills i els servents cal preguntar-se qui i com empra els utensilis encabits, començant pels objectes pietosos i seguint per elements com els miralls, els estris ostentosos o els instruments de lleure i d'higiene. Dins del mateix cercle es podrien resseguir les esclatxes presents en l'aparentment bona relació entre el pare i els fills o, també, es podria reconsiderar la funció dels esclaus, fins i tot plantejant que la seva presència i relació assumeixi, com s'ha indagat en altres indrets, diferents connotacions a més de l'ajut de l'esclau al marit i de l'esclava a l'esposa.

Ultra aquests aspectes, s'hi percep un cert rerefons teleològic que tal vegada hauria pogut ser matisat amb una adient contextualització diacrònica. La tesi central és que la crisi final que impedeix l'assumpció de l'esperit capitalista esclata quan els mercaders, possessors d'una adient preparació intel·lectual i tècnica, abandonen la fidelitat als valors que els són propis i efectuen *la transició d'una moral de treball emprendora a una moral de treball especulativa*, passant *del mercader emprendor al mercader rendista*. Caldria congeniar aquest plantejament amb un esguard cap endarrera i un altre cap endavant. Endarrera per constatar -tal com no desconeix el mateix autor- que les actituds rendistes i els afanys d'aristocratització, a través de diferents modalitats i adaptacions, han acompanyat sempre l'actuació dels mercaders baixmedievals, sense que s'hagi viscut pas com un abandonament de les responsabilitats inherents sinó com a culminació d'una desitjada progressió social. I endavant per indagar la inhibició dels comerciants del segle XVI tot apreciament els problemes que els sotgen, com són les dificultats de definició, els conflictes en les matrícules o les tensions proteccionistes.

En definitiva, l'obra és una novedosa indagació en els valors dels qui feren la història en un moment d'especial rellevància per a Catalunya, amb el saludable efecte d'obrir-nos molts viarany per a la reflexió. En la transmissió d'aquestes idees, i atenent ja els aspectes més formals, potser hauria estat més adient cercar una redacció més àgil, evitant tantes anades i tornades als mateixos elements vitals. El sol fet que un llibre de 400 pàgines de text real inclogui fins a dinou recapitulacions presentades com a *conclusions* dona bona mostra d'un estil massa circular en comptes de lineal. A la vegada, cal agrair la sensibilitat de Pagès editors en l'acurada presentació de l'obra, que sols una vintena de petites errades formals la distancien d'una perfecció que tot i anhelada, sempre és esquerra.

FLOCEL SABATÉ